

DRAMSKE AKTIVNOSTI U RAZREDNOJ NASTAVI

Barišić, Anamarija

Master's thesis / Diplomski rad

2024

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:172:780942>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-21**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)

UNIVERSITY OF SPLIT

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

DRAMSKE AKTIVNOSTI U RAZREDNOJ
NASTAVI

ANAMARIJA BARIŠIĆ

Split, 2024.

Odsjek za učiteljski studij Filozofskog fakulteta u Splitu

Učiteljski studij

Scenska kultura

DRAMSKE AKTIVNOSTI U RAZREDNOJ NASTAVI

Studentica: Anamarija Barišić

Mentorica: doc. dr. sc. Tea-Tereza Vidović Schreiber

Split, travanj 2024.

Sadržaj

1. UVOD.....	1
2. DRAMA	2
2.1. Vrste drame	2
2.2. Dramska pedagogija u Hrvatskoj	3
2.3. Procesna drama	4
2.3.1. Vođenje procesne drame.....	4
3. ODGOJ	6
3.1. Povijesni pregled razvoja odgojne drame	6
4. DRAMSKI ODGOJ U KURIKULUMU PREDMETA HRVATSKI JEZIK I MEĐUPREDMETNIH TEMA.....	8
4.1. Prvi razred	8
4.2. Drugi razred.....	9
4.3. Treći razred	9
4.4. Četvrti razred.....	9
4.5. Međupredmetne teme.....	10
4.5.1. Osobni i socijalni razvoj	10
4.5.2. Učiti kako učiti.....	10
4.5.3. Građanski odgoj i obrazovanje	11
5. DRAMSKE METODE	12
5.1. Igre	12
5.1.1. Zvučne slike	12
5.1.2. Predmet govori.....	12
5.1.3. Priča od zadanih riječi/ priča na zadanu temu	13
5.2. Vježbe.....	13
5.2.1. Vježbe improvizacije	13
5.2.2. Usporeno kretanje	13

5.2.3.	Pletimo mrežu	14
5.3.	Tehnike.....	14
5.3.1.	Voditelj u ulozi	14
5.3.2.	Misli u glavi	15
5.3.3.	Žive slike.....	15
6.	DRAMSKI ODGOJ U RAZREDU	16
6.1.	Igrokaz.....	16
6.2.	Lutka.....	18
6.2.1.	Javajke.....	18
6.2.2.	Lutke sjene	19
6.2.3.	Ginjol	20
6.2.4.	Zijevalice.....	21
6.2.5.	Prstolutke	22
6.2.6.	Marionete	23
6.3.	Igra uloga.....	26
6.4.	Putovanje u prošlost	27
6.5.	Jedan dan u životu	28
6.6.	Prijenos maske lica i maske tijela	29
6.7.	Različite vrste hoda	30
7.	POTENCIJALI ODGOJNE DRAME	32
7.1.	Samoaktualizacija, osobni i emocionalni razvoj.....	33
7.1.1.	Samoaktualizacija	33
7.1.2.	Osobni i emocionalni razvoj	33
7.2.	Mašta, humor i relaksacija	33
7.3.	Komunikacijske vještine	34
7.4.	Povjerenje i izražavanje emocija.....	34
7.5.	Pamćenje i koncentracija.....	35

7.6.	Samokontrola i samodisciplina	35
7.7.	Empatija, tolerancija, kooperativnost i socijalna svijest	35
7.8.	Samopouzdanje i pozitivno samopoimanje	36
7.9.	Kreativnost u rješavanju problema.....	36
8.	DRAMSKI ODGOJ: PREPREKE I PERSPEKTIVE	37
9.	ULOGA UČITELJA.....	38
10.	ZAKLJUČAK	40
	SAŽETAK	41
	LITERATURA	43
	Mrežni izvori.....	45
	Prilozi	47

1. UVOD

Ono najvažnije što učenici stječu kroz dramsko iskustvo jest bolje razumijevanje ljudskog ponašanja, sebe samih i svijeta u kojem žive. Taj rast razumijevanja, koji uključuje i promjene uhodanih načina razmišljanja i osjećanja, čini se glavnim ciljem dramskog odgojnog rada (O'Neill i Lambert, 1982: 13).

Prema istraživanju Lekić i sur. (2007: 14), dramske aktivnosti imaju važnu ulogu u razrednoj nastavi jer „kao složen i integrirajući oblik učenja dramska aktivnost pomaže djetetu izraziti i razviti osjećaje, sklonosti, sposobnosti i stavove; razviti govorne i izražajne sposobnosti i vještine; razviti maštu i sposobnost zamišljanja i stvaranja; razviti motoričke sposobnosti i 'govor tijela'; steći i razviti društvenu svijest i njezine sastavnice: (samo)kritičnost, odgovornost i toleranciju; razviti humana moralna uvjerenja; steći sigurnost i samopouzdanje; razumjeti međuljudske odnose i ponašanje; naučiti surađivati, cijeniti sebe i druge te kako steći priznanje drugih.”

Drama je jedan od oblika umjetničkoga izražavanja i može poslužiti kao element oblikovanja dječje emocionalne inteligencije, socijalnih vještina, kreativnosti, suradnje i samopouzdanja. U radu su temeljito analizirane bitne karakteristike drame i opsežne mogućnosti koje se pružaju za dramske aktivnosti u okviru razredne nastave.

Implementacijom dramskih aktivnosti u razrednu nastavu, učionica postaje pozornica, a svako dijete glumac u vlastitomu obrazovnomu putovanju. Djeca ne samo da uče riječi nego i postaju riječi oživljavajući svoje znanje i stvarajući dublje razumijevanje kroz vlastito iskustvo. Uvođenje dramskih aktivnosti u razrednu nastavu nije samo korak prema stvaranju boljih izvođača već je to put u kojemu se stvaraju humanisti, mislioci i kreativci.

Cilj rada je pobliže opisati dramu, odgoj i dramski odgoj u razrednoj nastavi, prikazati potencijale i pozitivne učinke odgojne drame ako se pravilno integrira u razrednu nastavu. U radu se govori i o ulozi učitelja u procesu provođenja dramskoga odgoja jer učitelj ima zadaću na ispravan način implementirati dramske metode unutar razredne nastave.

2. DRAMA

Riječ *drama* prevedena je s grčkoga jezika te znači radnja, a kao takva ima šire i uže značenje. Šire značenje drame označava književni rod, a uže književnu vrstu (Hrvatska enciklopedija, 2017). Nastala je iz obreda posvećenih bogu Dionisu, a radnju iznosi u dijaloškomu obliku. Namijenjena je izvođenju na pozornici, a predstavlja scensko djelo i književni tekst. Bitna obilježja su dramska napetost i dramski sukob koji se ostvaruju monologom i dijalogom. Didaskalije su upute o ponašanju, načinu govora glumaca, izgledu i opisu pozornice. Strukturu drame čine dijelovi koji su namijenjeni publici i dijelovi koji su namijenjeni glumcima i redatelju. Kompoziciju drame čine uvod, zaplet, kulminacija, peripetija i rasplet. U drami veću cjelinu čini čin, a manju prizor (Vidović Schreiber, 2016: 4 -10).

Iako se dramska umjetnost najčešće ograničava na izvedbu dramskih djela na pozornici, u današnje vrijeme dramska umjetnost nije otvorena samo za izvođenje u gledalištu. Prema Dragović i Balić (2013: 201-202) takva vrsta umjetnosti ima veliku ulogu u razvoju kreativnosti, učenju, samoizražavanju, terapiji i osobnom rastu i razvoju. Prednostima dramskoga odgoja ni tu nije kraj. Učenici se prilikom simboličke igre prisjećaju proživljenih situacija koje nanovo ožive, a tako se omogućuje i stjecanje novoga znanja i učenje iz vlastitoga iskustva. Dragović i Balić (2013: 201-202) tvrde da se veza između dramskoga obrazovanja i života temelji na tome kako dramsko obrazovanje koristi igru za izvođenje i tumačenje životnih iskustava. Odgoj kroz dramu se može smatrati učenjem koje je više iskustvenoga karaktera s aktivnošću koja vodi do znanja.

2.1. Vrste drame

Drama se kao književna vrsta dijeli na tri oblika, a to su: tragedija, komedija i drama u užem smislu.

Prema Vidović Schreiber (2016: 2) tragedija je vrsta u kojoj se pojavljuje dramski tekst s konfliktima (sukobima) koji na kraju dovode do propasti, a najčešće smrti glavnoga lika. Vidović Schreiber (2016: 10-11) navodi karakteristike tragedije: tragični junak – žrtva vlastite nesretne sudbine; tragična krivnja – rezultat sudbinske zablude; tragični završetak – konačna cijena koju junak plaća za vlastitu dosljednost i uzvišeni stil – izbor jezičnih sredstava izraza u kojemu prevladavaju elementi svečanoga dostojanstvenoga govora. U povijesti je starogrčka tragedija imala obredni smisao, a tematika preuzeta iz mitova (Vidović Schreiber, 2016: 10).

Komedija je književno djelo dramskoga oblika s ugođajem komičnosti. Bitna karakteristika svih komedija je prilagođeno književno oblikovanje svih nijansi smiješnoga na sceni (Vidović

Schreiber, 2016: 11). Vidović Schreiber (2016: 12) navodi satiru kao obilježje komedije, a označava ismijavanje i kritiziranje pojave ili karaktera. Ako se naglašava neka mana ili slabost, ali bez osuđivanja, govori se o humoru. Groteska je kada se neki element u komediji nalazi na granici zaista ozbiljnoga i smiješnoga. Kor, kao i u tragediji, ima bitnu ulogu u izvedbi. U ovom slučaju kor predstavlja fantastičnu skupinu poput životinja. Komedija se može opisati kao dramska vrsta koja opisuje društvene sukobe i pojave na duhovit način. Ljudske mane i vrline se prikazuju kroz ironiju (Vidović Schreiber, 2016: 11).

Postoji nekoliko podvrsta komedija, a lako ih je razlikovati zbog njihovih karakteristika. Komedija karaktera, kao što samo ime govori, usmjerava se na karaktere likova i pronalazi njihove mane zbog kojih ih se ismijava. Ako se radnja gradi oko zapleta i problema koji nastaju zbog nesporazuma ili nepažnje, riječ je o komediji intrige. Sljedeća podvrsta je komedija situacije u kojoj se ismijavaju neobične, neočekivane i nemoguće situacije u kojima se likovi nađu. Posljednja je komedija konverzacije koja svoj temelj gradi na razgovorima i duhovitim dosjatkama (Vidović Schreiber, 2016: 12).

Drama u užem smislu smatra se trećom vrstom dramske književnosti (Vidović Schreiber, 2016: 12). Vidović Schreiber (2016: 12) za *melodramu* navodi da je osobita vrsta drame kojoj je tematika naglašeno sentimentalna. Tematika *pastorale* je, tvrdi Vidović Schreiber (2016: 12), idilično-sentimentalna.

2.2. Dramska pedagogija u Hrvatskoj

Autori Gruić, Vignjević i Rimac Jurinović (2018: 125) definiraju dramsku pedagogiju kao područje koje je interdisciplinarno i uključuje teatrologiju, pedagogiju i dramaturgiju. Zvezdana Ladika je utemeljila dramsku pedagogiju u Hrvatskoj 60-ih i 70-ih godina prošloga stoljeća (Dragović i Balić, 2013: 203). Ne može se zanemariti ni Đurđa Dević koja je kao redateljica Zagrebačkoga kazališta mladih postavila bazu njegovoga rada. Udruga Hrvatski centar za dramski odgoj osnovana je 1996. godine i najzaslužnija je za promicanje dramske pedagogije u današnje vrijeme. Udruga organizira radionice vezane za dramski odgoj i pedagogiju kako bi educirali učitelje, odgojitelje, stručnjake i psihologe (Dragović i Balić, 2013: 204). Osnovni je cilj promicanje dramskoga odgoja i razvitka teorije i prakse povezivanja drame, kazališta i odgoja (Čubrilo, 2008: 268).

2.3. Procesna drama

Dramski svijet nastao uslijed procesne drame nije određen izvana, već definira sam sebe. Štoviše, sudionici se nalaze u konstantnoj tenziji predstavljajući iskustvo i bivajući u iskustvu, dok publika u kazalištu čeka da se nešto dogodi, sudionici procesne drame stvaraju događaje i na taj način u isto vrijeme nastanjuju stvarni i imaginarni svijet (O'Neill, 1995: 118–119).

Naziv *procesna drama* ili *drama u nastajanju* izvire iz bitne karakteristike ovakve forme kazališta - oživljavanje dramskoga svijeta kroz proces. Prema Gruić (2002: 18) u procesnoj drami „nastajanje, igranje, doživljavanje i promišljanje dramskog svijeta i događaja u njemu u potpunosti su međuovisnosti i zbivaju se praktički istodobno. Procesna drama u tom smislu značila bi dramu u nastajanju, dramu koja raste, izrasta.” Cecily O’Neill (1995: 16) navodi da je procesna drama kao podvrsta drame za odgoj, to jest da su procesna drama i dramski odgoj za nju kao sinonimi.

Obilježja procesne drame su: sudjelovanje svih sudionika; odsutnost vanjske publike; aktivno sudjelovanje voditelja u samom procesu (voditelj u ulozi); epizode i etape. Naglašava se iznimna važnost aktivnoga sudjelovanja svih sudionika u procesnoj drami. Sudionici improviziraju vođeni kroz različite zadatke, a svojim djelovanjem grade svijet dramskog događanja. Karakteristika procesne drame je i da se sudionici odjednom nađu unutar okvira dramskoga svijeta bez dobivanja uvodnoga dijela u kojemu bi sudionici upoznali daljnji kontekst. Takva je ekonomičnost moguća zbog dramske tehnike – voditelj u ulozi. Uloga voditelja je omogućiti niz metoda i okvira kako bi se izgradio dramski svijet i kako bi se u isti ušlo (Rimac Jurinović, 2016: 57). Učitelj može sudjelovati na poziciji autoritativne uloge, poziciji skromnijoj u odnosu na druge i na poziciji između najvišega autoriteta i najnižega u hijerarhiji (O’Neill i Lambert, 1982: 138-141). Izbor uloge ovisi o tomu vodi li se priča u planiranom smjeru ili se učenicima omogućuje preuzimanje inicijative u većoj mjeri (Gruić, 2002: 58-60).

2.3.1. Vođenje procesne drame

Sudionici u visokoj mjeri mogu utjecati na razvoj radnje, ali voditelj ima najveću odgovornost. Voditelj treba biti svjestan kako je drama nepredvidiva i da se ista ne može planirati u potpunosti. Razlog tomu je što sudionici moraju sudjelovati u stvaranju, promišljanju i doživljavanju zamišljenoga dramskoga svijeta što je nemoguće ako je sve isplanirano (Gruić, 2002: 28). Učitelj, u ulozi voditelja, ima zadatak isplanirati samo ključne točke kako se sudionici ne bi izgubili u procesu, ali im istovremeno ostavlja prostora za

kreativnost i ideje. Treba si postaviti određena pitanja i odgovoriti na njih kako bi se temeljito pripremio za izvođenje procesne drame. Prema autorici Gruić (2002: 29) to su pitanja:

Kakvu priču i dramski svijet gradi upravo ta procesna drama?

Koja sredstva i postupke voditelj planira koristiti za izgrađivanje radnje i dramskoga svijeta?

Koji se doživljaj i oblik sudjelovanja želi potaknuti kod sudionika?

Kojim će se postupcima i sredstvima postići upravo takav doživljaj kod sudionika?

Odgovori na postavljena pitanja čine osnovu za razumijevanje cjelokupnoga procesa kojeg sudionici prolaze u drami. Jedna od temeljnih zadaća voditelja je da kontrolira cijeli proces, a uz pomoć ovih pitanja znatno se lakše može obavljati ta zadaća. Bitno je i rasporediti kontrolu: voditelj izdvaja elemente koji su bitni i kroz koje želi da grupa prođe, a ostatak elemenata prepušta sudionicima (Gruić, 2002: 35).

3. ODGOJ

Odgaj je proces formiranja čovjeka, izgrađivanja i oblikovanja ljudskog bića sa svim njegovim tjelesnim, intelektualnim, moralnim, estetskim i radnim osobinama. On ima svoje opće, univerzalno, povijesno i individualno značenje. Podjednako je vrijedan u društvenom životu i individualnom životu svakog pojedinca, jer omogućuje ljudsko oblikovanje svakog čovjeka, kao što je tijekom povijesti omogućio razvitak ljudskog društva (Vuksanović, 2001: 39).

Prema autoru Poliću (2009: 41) odgoj je ukupnost postupaka kojima se u okviru kulture razvijaju djetetove, odnosno čovjekove moći. Odgoj mora poticati stvaralaštvo, a to se može samo ako je utemeljen na slobodi (Polić, 2009: 41). Anić (2004: 909) tvrdi da se odgoj može definirati i kao svjesno djelovanje na mlado biće u nastojanju da se steknu osobine i navike prikladne društvu. Iz toga proizlazi kako je odgoj zapravo uvjetovan društvom u kojem se odgaja mlada osoba.

Za autora Vukasovića (1991: 51) ideal odgoja je čovjek koji teži dobroti, istini i ljepoti. Onaj koji se ispoljava u svijetu civilizacije i kulture i koji prihvaća ono što je novo i vrijedno. Čovjek koji je kreativan, aktivan i na ljudski način bogat. Bogatstvo mu čini punoća ljudskoga života, neprestan razvitak i bogaćenje ličnosti. Kod takvoga čovjeka niti jedan talent ne ostaje nezapažen i niti jedna sposobnost ne propada. Takav čovjek je ispunjen osobnim dostojanstvom, autonomijom ličnosti i slobodom koju cijeni (Vukasović, 1991: 51). Prema Vidović Schreiber i Malada (2021: 86) „uloga odgajatelja važna je i u formiranju socijalne kompetencije kod djeteta, ali i kreativne, jer razvoj kreativnosti kod djece pretpostavlja razvoj i odgoj individualnosti i slobode svakog djeteta, stoga treba mijenjati način, pristup i stil odgajanja.“ Vidović Schreiber (2015: 505) navodi da u procesu odgoja važnu ulogu ima umjetnost koja je posebna ljudska djelatnost. Umjetnost na različite načine pomaže u odgoju djeteta, ali i u spontanom procesu doživljavanju sebe, drugih i svijeta.

3.1. Povijesni pregled razvoja odgojne drame

Odgaj dramom moguće je promatrati kao iskustveno, djelatno učenje kojim se stječe, iskustvom oživotvoreno, znanje (Dragović i Balić, 2013: 202).

Tvorcem i glavnim promicateljem pojma dječje drame i smatra se Peter Slade koji je djelovao u Velikoj Britaniji 40-ih i 50-ih godina. Uz Sladea značajan utjecaj imao je i njegov sljedbenik Brian Way, koji je Sladeov nasljednik. Pod pojmom *dječje drame* Slade podrazumijeva dječju, ali i stručno vođenu dramsku igru (Krušić, 2018: 115). Naglasak takvoga rada s djecom i mladima pomiče se od onoga tradicionalnoga korištenja dramske forme tako

da zanemaruje mogućnost izvođenja i igranja za nekog izvan grupe. Početna je namjera ovakvoga zaokreta bila poticanje i razvoj dječje kreativnosti, osobnosti i samoizražavanja kroz dramski medij (Gruić, 2002: 18).

Drama se kasnije koristi za istraživanje društvenih, književnih, povijesnih, obrazovnih i socijalnih sadržaja, a sve više pozornosti se pridaje strukturi i vođenju procesa. U anglosaksonskim se zemljama, navodi Krušić (2007: 15), koristi naziv - drama, dok u hrvatskoj literaturi još uvijek nema jasne terminologije pa se koriste sinonimi poput odgojna drama, drama za odgoj i kreativna drama. Gavin Bolton, Cecily O'Neill i Dorothy Heathcote neki su od najznačajnijih predstavnika odgojne drame (Krušić, 2020: 21).

Dorothy Heathcote bila je zagovornica smjera koji vodi prema potpunoj instrumentalizaciji dramskih oblika rada i dramu gleda kao sredstvo koje služi za ovladavanje znanjima i vještinama. Ona u svojoj teoriji učenja kroz dramu prikazuje dramsku formu kao sredstvo putem kojeg se mogu poučavati različiti školski sadržaji. Drugi smjer, čiji su zagovornici O'Neill i O'Toole, vodi vraćanju korijenima i nanovo se pokušava uspostaviti veza s dramom kao umjetničkom formom (Krušić, 2018: 115). Sudionici se ulazeći u dramski svijet suočavaju s problemima što dovodi do savladavanja određenih gradiva i sadržaja. Način u kojem se pristupa neizravno, gdje se učenik distancira od primarnog problema kroz ulogu, funkcionira u razrednoj nastavi jer se novo gradivo usvaja kroz igru. (Lugomer, 2000/2001: 1).

Prema Lugomer (2000/2001: 1) dramski odgoj može pomoći djetetu u različitim pogledima života, primjerice: razvijanju osjećajnosti i osjetilnosti; govornih i drugih izražajnih sposobnosti i komunikacijskih vještina; mašte i kreativnosti; otkrivanju i razvijanju sklonosti i sposobnosti; formiranju stavova; stjecanju i razvijanju društvene svijesti. Kada se govori o dramskoj umjetnosti govori se o dramskomu doživljaju svijeta koji se pretvara u umjetnost, a kada se govori o dramskomu odgoju onda se isti pretvara u organiziranu igru (Lugomer, 2000/2001: 1).

Jedan od benefita uvođenja drame za odgoj je otvaranje prilike za učenika da analiziraju i rješavaju socijalne i osobne probleme s kojima se susreću u svakodnevnom životu. Dramski odgoj ne služi kako bi se učenici profesionalno bavili dramskom umjetnošću već služi odgoju za život i namijenjen je svoj djeci (Lekić i sur., 2007: 15). Učenici tako usvajaju potrebne vještine i znanja, a izuzev toga ima i terapijski učinak zato što „djeluje holistički integrirajući intelektualnu spoznaju, proživljene emocije i estetski doživljaj u cjelovito iskustvo koje potkrepljuje i osnažuje svaki dalji korak osobnog aktiviteta sudionika usmjerenog bilo na učenje, na osobni rast, na javno izražavanje ili pak na liječenje” (Lekić i sur., 2007: 14).

4. DRAMSKI ODGOJ U KURIKULUMU PREDMETA HRVATSKI JEZIK I MEĐUPREDMETNIH TEMA

Ministarstvo znanosti i obrazovanja definira kurikulum predmeta kao jedinstven dokument s pomoću kojeg su povezane sve razine odgojno-obrazovnog procesa u kojima se uči i poučava neko područje, odnosno, Hrvatski jezik. Dokument sadrži opis i svrhu predmeta za kojega je napravljen, obrazovne ciljeve učenja i poučavanja, strukturu područja predmetnoga kurikula, obrazovne ishode, sadržaje i razine usvojenosti odgojno-obrazovnih ishoda. Kurikulum nastavnoga predmeta Hrvatski jezik podijeljen je na nekoliko područja: hrvatski jezik i komunikacija, književno stvaralaštvo te kultura i mediji. Dramski se odgoj pojavljuje u sva četiri razreda, ali je na različite načine raspoređen po područjima i sadržajima (Kurikulum za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, 2019).

4.1. Prvi razred

Dramski sadržaj koji se spominje u području književnosti i stvaralaštva je igrokaz. Očekivani ishodi su slušanje i čitanje književnoga teksta, razumijevanje onoga što je napisano u tekstu i prepoznavanje teksta prema obliku. U razradi ishoda uočava se prepoznavanje i opisivanje priča, zagonetki i igrokaza prema njihovu obliku. Ističe se opisivanje situacija i događaja u tekstovima, prepoznavanje i izdvajanje riječi koje se rimuju u pjesmama i igrokazima za djecu te uočavanje izmišljenih i čudesnih elemenata prisutnih u bajkama i dječjim pjesmama. Za postizanje odgojno-obrazovnih ciljeva predlažu se aktivnosti kao što su slikopriče, kratke pripovijetke, bajke, dječje pjesme i kratki igrokazi.

U području kulture i medija, susreću se dva ishoda povezana s dramskim odgojem. Prvi ishod propisuje da učenici trebaju prepoznati medijske sadržaje prilagođene njihovoj dobi i interesima. Detaljna razrada ovoga cilja naglašava potrebu za istraživanjem i diskusijom o raznolikim medijskim sadržajima kao što su animirani filmovi, televizijske i radijske emisije za djecu, posjete kazališnim predstavama, čitanje slikovnica i knjiga za djecu te praćenje i čitanje tekstova u književnim i zabavnim časopisima namijenjenim mlađoj publici. Izdvaja se i prepoznavanje obrazovnih digitalnih medija.

Drugim ishodom dramskoga odgoja naglašava se potreba za sudjelovanjem na kulturnim događajima. Važno je s učenicima raspravljati o tim događajima, a oni svoj dojam mogu izraziti crtežom, slikom, pokretom, pjevanjem ili govorom. Kako bi se postigao ovaj ishod, predlažu se kulturni sadržaji poput kazališnih predstava za djecu, likovnih izložbi, događaja posvećenih

dječjoj književnosti, filmskih festivala i raznih drugih kulturnih projekata (Kurikul za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, 2019).

4.2. Drugi razred

Za područje književnosti i stvaralaštva od učenika se očekuje da čitaju i slušaju književni tekst i razlikuju ga po obliku i sadržaju. Učenici trebaju razlikovati priče, bajke, slikovnice i igrokaze; raspoznavati početni, središnji i završni dio priče; glavne i sporedne likove; obilježja igrokaza i smjestiti likove u mjesto i vrijeme radnje. Sadržaji predviđeni za ostvarivanje tih ishoda su: slikovnice, kratke priče, slikopriče, pjesme, bajke, zagonetke i kratki igrokazi.

Prvi ishod zahtjeva razlikovanje medijskih sadržaja koji su primjereni uzrastu, a uz to trebaju izražavati svoje mišljenje, gledati razne vrste filmova i televizijskih emisija i slušati radijske emisije. Drugi ishod zahtjeva posjećivanje kulturnih događaja i iznošenje vlastitog mišljenja te prenošenje dojma na više načina (Kurikul za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, 2019).

4.3. Treći razred

Treći razred donosi više dramskih sadržaja nego što je to bilo u prva dva razreda. Prvi ishod nalaže povezivanje sadržaja i tema književnoga teksta s vlastitim iskustvom i prepoznavanje teme, navođenje sličnosti i razlika između teme, sadržaja teksta i vlastita života. Učenike se potiče da uspoređuju misli s ostalima, a bitno je i da prepoznaju etničke vrijednosti teksta. Igrokazi, priče, basne, pjesme, legende, priče i drugi tekstovi namijenjeni su toj svrsi. Učenici trebaju čitati lirske tekstove, dječje igrokaze, romane, basne i pripovijetke, a pritom uočavati pojedinosti književnoga jezika, prepoznati teme, redoslijed događaja, pjesničke slika, slikovitosti teksta i emocionalnosti. Ostali ishodi zahtijevaju čitanje prema interesu, stvaralačko izražavanje potaknuto iskustvom i doživljajem i razlikovanje vrsta knjiga. Zahtjeva se da učenici koriste jezične vještine i temeljna znanja (Kurikul za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, 2019).

4.4. Četvrti razred

U četvrtomu se razredu od učenika očekuju slični ishodi kao i u trećemu. Od njih se traži da izražavaju svoje doživljaje o pričama, igrokazima, bajkama, basnama i ostalim vrstama tekstova te interpretiraju njihova obilježja.

Razlika između trećega i četvrtoga razreda je u obujmu sadržaja i očekivanja. Učenici trebaju izdvajati važne podatke koristeći razne izvore i razlikovati medije i kulturne događaje

na kojima nazoče. Neizostavno je i da gledaju razne filmove koji su primjereni djeci, zamjećuju razlike između književnih djela, predstava i filmova nastalih potaknuti književnim djelima. Učenici ove ishode ostvaruju odlascima na predstave, izložbe i u knjižnice (Kurikul za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, 2019).

4.5. Međupredmetne teme

Međupredmetne teme definiraju se kao teme općenitih ljudskih vrijednosti i kompetencija za život u novije vrijeme i zato su prisutne u odgojno-obrazovnom sustavu. Sveukupno je sedam međupredmetnih tema: *Učiti kako učiti, Građanski odgoj i obrazovanje, Osobni i socijalni razvoj, Poduzetništvo, Zdravlje, Uporaba informacijske i komunikacijske tehnologije i Održivi razvoj*. Dramski se odgoj javlja u nekima od navedenih.

4.5.1. Osobni i socijalni razvoj

Međupredmetna tema *Osobni i socijalni razvoj* na jedinstven način potiče razvoj mladih, a svrha je izgraditi zdravu, kreativnu, produktivnu, odgovornu i samopouzdanu osobu koja će u budućnosti biti sposobna pridonositi zajednici. Kurikul je podijeljen na tri područja: *Ja, Ja i drugi i Ja i društvo*. Područja opisuju izgradnju učenika sa samim sobom, s drugima i s društvom. Dramski se odgoj izravno pojavljuje samo u području *Ja*, a od učenika se traži razvijanje slike o sebi, razvijanje svojih potencijala i radnih navika te upravljanje svojim emocijama i ponašanjem. Neke od metoda s kojima se mogu postići ova očekivanja su: igrokaz, igra uloga, radionice, gledanje predstava i animiranih filmova (Kurikul međupredmetne teme Osobni i socijalni razvoj za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, 2019).

4.5.2. Učiti kako učiti

Općepoznato je da se svijet oko nas mijenja velikom brzinom, a to zahtijeva učenje iz dana u dan. Kurikul međupredmetne teme *Učiti kako učiti* podijeljen je na područja: *Upravljanje svojim učenjem, Primjena strategija učenja i upravljanje informacijama, Upravljanje emocijama i motivacijom u učenju i Stvaranje okružja za učenje*. Dramski odgoj se pojavljuje u nekim od navedenih područja, ali na manje primjetan način. Odgojno-obrazovna očekivanja su: istraživanje novih informacije koristeći se izvorima i primjenjivanje istih u rješavanju problema; preuzimanje odgovornost; iskazivanje interesa za razna područja; objašnjavanje svojega razvoja kroz igre uloga i gledanjem filmova za djecu (Kurikul međupredmetne teme Učiti kako učiti za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, 2019).

4.5.3. Građanski odgoj i obrazovanje

Međupredmetna tema *Građanski odgoj i obrazovanje* učenicima pruža osposobljavanje za aktivno i učinkovito obavljanje građanske uloge. Podijeljena je na tri područja: *Ljudska prava, Demokracija i Društvena zajednica*. Dramski se odgoj javlja u jednom od područja – *Ljudska prava*. Primjena dramsko-pedagoških metoda učenja i poučavanja omogućuje ostvarenje očekivanja unutar ovog područja, koja uključuju: ponašanje u skladu s ljudskim pravima u svojem životu, imenovanje ljudskih prava svojim riječima i pridavanje važnosti istima (Kurikul međupredmetne teme Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj, 2019).

5. DRAMSKE METODE

Dramske metode u poučavanju omogućuju učenicima iskustveno učenje, učenje činjenjem i učenje s razumijevanjem. Razlog tomu je što svaki učenik može vidjeti, čuti, izgovoriti, činiti i razumjeti odgojno-obrazovni sadržaj u skladu s mogućnostima, a istovremeno se osjeća kao dio zajednice koji je jednako zaslužan (Lekić i sur., 2007: 17).

Dramske se metode s lakoćom mogu uvesti u rad s djecom zato što uključuju sintezu jezičnih i nejezičnih oblika sporazumijevanja, glazbene i likovne elemente, a mogu se uključiti i plesni elementi. U odgojnomu radu s djecom koriste se takve metode, ali ne s ciljem postizanja dramsko-scenske izvedbe (Krumes i Malenica, 2022: 97).

Prema autoru Mijatoviću (2011: 3) nije lako napraviti razliku među dramskim aktivnostima, ali ipak se mogu imenovati neke: igre, vježbe i tehnike.

5.1. Igre

Aktivnosti koje se odvijaju prema jasnim pravilima i sudionici ih moraju prihvatiti, a najčešće se istakne i cilj koji se treba postići.

Autorica Duran (1995: 13) igru povezuje s „određenim tendencijama koje postoje u evoluciji vrsta, a prvenstveno s tendencijom smanjenja biološke određenosti i ograničenosti organizma, koju prati pojava učenja u sve dužem djetinjstvu, u kojem se izgrađuju oni oblici ponašanja koji su potrebni za opstanak.” Igra je odabrana zato što je bliska svoj djeci. Fileš i sur. (2008: 20) navode da se „dijete u dramskoj igri ili metodama koje se temelje na osobnom iskustvu osjeća najprirodnije i najprihvaćenije zato što su njegova najranija iskustva bila prožeta igrom i jer su osobna iskustva, na kojima se temelje sve dramske metode, ono što je djetetu blisko.” Prema Matejić (1978: 82) karakteristike igre su: vlastiti izvor motivacije, oslobađanje od napetosti, kontroliranje razvoja djeteta i važnost procesa, a ne ishoda.

5.1.1. Zvučne slike

Zvukovi se mogu stvarati predmetima, instrumentima, dijelovima tijela ili izgovaranjem riječi/glasova. Igrači pojedinačno ili u skupinama stvaraju zvučne slike prirodnih pojava ili događaja (Gruić, 2002: 50).

5.1.2. Predmet govori

Učenici u školu mogu donijeti predmete od kuće, ali mogu i koristiti predmete koje već imaju u razredu. Učenici predstavljaju predmete koje su donijeli ili izabrali, ali govore u prvomu licu, zamišljajući kako bi ti predmeti govorili sami o sebi (Lekić i sur., 2007: 35).

5.1.3. Priča od zadanih riječi/ priča na zadanu temu

Sudionici su podijeljeni u manje skupine i sve skupine dobivaju različite riječi od kojih trebaju napraviti priču. Prije samoga početka rada važno je s učenicima odrediti točne smjernice o likovima, problemu, mjestu i vremenu radnje (Lekić i sur., 2007: 33).

Učenici mogu isprobati i kamishibai način pripovijedanja priča jer je izvrsno sredstvo za poticanje kreativnosti i stvaralaštva. Prema Vidović Schreiber (2019: 66) „kamishibai je interdisciplinarna umjetnost i upravo takav model pripovijedanja otvara niz improvizacija kao i nove moguće načine učenja vještine pričanja priča, no stavlja određene i okvire, koji se prije svega odnose na redukciju i slike i riječi, preciznije rečeno slika i riječ se međusobno skladno nadopunjuju.“

5.2. Vježbe

Vježbe su pokazatelji individualnih ili grupnih mogućnosti jer nemaju odliku natjecanja kao što je to u igrama, ali je postavljen cilj.

5.2.1. Vježbe improvizacije

Improvizacija uključuje događanja koja se izvode bez plana i uvježbavanja (Lekić i sur., 2007: 41). Za ovu metodu se treba dogovoriti temelj s ciljem razvijanja radnje. Nekada se sudionicima zadaju uloge pa tekst improviziraju ili je tekst određen, a izvođači odlučuju kako će ga izgovarati. Na samomu početku, dijalog je skroman, a sa svakom vježbom se povećava. Tako učitelj svako dijete može bolje upoznati i dobiti uvid u njihove sposobnosti.

Jedna od vrsta improvizacije je *Improvizacija na temu*. Učitelj najčešće zadaje temu, a učenici odlučuju o likovima, priči, mjestu i vremenu radnje. Improvizacija s različitim završetcima vježba je u kojoj učitelj daje različite naslove priča, a učenici moraju osmisliti sadržaj s dva završetka. Jedan završetak je rješenje sukoba, a drugi je eskalacija sukoba (Čubrilo i sur., 2017: 51). Postoji i vrsta *Improvizacije prizora*. Kod izvođenja improviziranoga prizora, voditelj promatra, nadzire i usmjerava aktivnost. Okolnosti u kojima se improvizacija odvija zadaju se prije samoga izvođenja (Lekić i sur., 2007: 43).

5.2.2. Usporeno kretanje

Dramska tehnika u kojoj se sve uobičajeno dinamične situacije (trčanje, brodolomi..) sada izvode usporene. Pri izvođenju ove tehnike sudionici mogu prikazati svoje ekspresije što pridonosi atraktivnijemu prikazu (Gruić, 2002: 45)

5.2.3. Pletimo mrežu

U ovoj vježbi prvi učenik zadržava odmotan dio vune, a klupko baca sljedećem učeniku kojega izabere u krugu. Tako se nastavlja dok se klupko ne odmoti. Zatim se klupko ponovno zamotava u suprotnom smjeru i dolazi do igrača koji je igru i započeo (Lekić i sur., 2007: 37)

5.3. Tehnike

Mogu se opisati kao složeniji oblik aktivnosti koji je sastavljen od jednostavnijih postupaka (Mijatović, 2011: 3). Prema Janković i sur. (2000: 7-8) to su:

- *Tehnike zajedničkoga crteža; zajedničkoga pisanja, stvaranja i nadogradnje scene ili skulpture; oblikovanja prostora; vođena improvizacija* – ove tehnike koriste se za bolje upoznavanje i međusobno otvaranje, jačanje suradnje i grupne kohezije.
- *Stvaranje i nadogradnje priče, predviđanje ili mijenjanje sadržaja priče* – ovakvim tehnikama se potiče mašta, interes i otkrivanje želja, ali upućuje i na suradnju i uvažavanje potreba drugih.
- *Vođena fantazija* – tehnika koja služi za otvaranje i osvještavanje vlastitoga unutarnjega svijeta, samoanalizu i analizu doživljaja i otkrivanje novih spoznaja o drugima i sebi. Tehnika kojom je djecu lakše motivirati da govore o svojim željama, očekivanjima, iskustvima i doživljajima.
- *Pantomima; tehnike zamjene uloga; pripremljene uloge; ogrtač stručnjaka; vruća stolica; dijalog kroz uloge; dijalog sa zamišljenom osobom; scensko uprizorenje* – ove tehnike služe kako bi prepoznali, usvojili i prihvatili životne i društvene uloge, osobine, karaktere i međuljudske odnose.
- *Unutarnji monolog ili misli naglas* – tehnika pogodna za analizu uloga, karakternih osobina, ponašanja i odnosa. U kombinaciji s vanjskim dijalogom zorno prikazuje unutarnju psihodinamiku osobe.
- *Voditelj u ulozi* – dramska tehnika kojom voditelj dodatno motivira pripadnike skupine modeliranjem i vođenjem grupne dinamike (Janković i sur., 2000: 7-8).

5.3.1. Voditelj u ulozi

Voditelj u ulozi je nezaobilazni element ovakve forme rada i pruža voditelju da iznutra pokreće razvoj dramskoga događaja (Gruić, 2002: 32). Prema Gruić (2002: 58) voditelj preuzimanjem neke uloge sa sudionicima ulazi i stvara unutar zamišljenoga dramskoga svijeta. Kroz svoju ulogu voditelj postaje i član grupe te pravila prestaju vrijediti. Ova tehnika

omogućuje učenicima slobodnije izražavanje misli i stavova kroz potpunu ravnopravnost u diskusiji što vodi do potpunijega uvida u situaciju (Janković i sur., 2000: 8).

Uključivanje u spontanu dječju igru nije jedina zadaća voditelja jer on kroz svoju ulogu može i nenametljivo utjecati na djecu u pogledima razvijanja: govornih i izražajnih sposobnosti i vještina; osjećaja sklonosti, sposobnosti i stavova i društvene svijesti (Krušić, 2006: 25).

5.3.2. Misli u glavi

Dramska tehnika koja omogućuje stvaranje i slušanje nečijih misli na glas. Na primjer, dva lika pričaju, a osoba sa strane izgovara misli jednoga od njih na glas tijekom razgovora. Može se održati s poklapanjem misli sa stvarnim govorom, gdje istovremeno čujete i misli i izgovorene riječi. (Gruić, 2002: 42).

5.3.3. Žive slike

Voditelj zadaje temu koju sudionici trebaju „oslikati” zamrznutim pokretom. Teme mogu biti jednostavne, ali i složene. Mogu se povezati s likovima iz priča ili čak radnjom i ulomkom (Gruić, 2002: 42). Sudionici koji čine živu sliku kreću se i na dogovoreni znak zamrzavaju ili se mogu odmah zamrznuti. Učenje neverbalnog izražavanja je važno zbog dvosmislenosti i mogućnosti različitih tumačenja (Neill, 1994: 11)

6. DRAMSKI ODGOJ U RAZREDU

Svrha je dramskog odgoja, dakle, odgajanje za život, pripremanje djeteta za susret s realnošću (Lugomer, 2000/2001: 2).

Pod dramskim odgojem danas se prema autorici Lekić i sur. (2007:15) podrazumijeva „skup metoda poučavanja i učenja koje se koriste dramskim izrazom kao čovjekovom sposobnošću kojom se on služi tijekom sazrijevanja i odrastanja.“

6.1. Igrokaz

Nema vrste dječje književnosti koja je toliko inherentna dječjoj prirodi kao što su igrokazi jer se oni zasnivaju na djeci omiljenoj igri uloga (Nemeth- Jajić, 2008: 30).

Jedan od najzastupljenijih dramskih oblika je igrokaz (Nemeth-Jajić, 2008: 29). Igrokaz predstavlja kraće dramsko djelo i najčešće je namijenjeno djeci i mladima. Nemeth-Jajić (2008: 30) navodi kako učenici vole igrokaz zbog dijaloga koji su vrlo slični igrama u kojima oni sudjeluju, a to su igre uloga. Često se temelji na tekstovima poznatih bajki, basni i ostalim zanimljivim sadržajima iz dječje književnosti. Učenici sami mogu osmisliti dramsku radnju, kostime i scenografiju (Nemeth-Jajić, 2008: 34).

Igrokaz omogućuje vježbanje govornoga stvaranja i izražavanja, a tako poboljšavaju i svoje čitalačke vještine, vještine pričanja, opisivanja, prepričavanja i usmene dramatizacije (Nemeth-Jajić, 2008: 33-34). Nemeth-Jajić (2007: 33-34) predlaže da učenici za početak izaberu lik u tekstu koji im se najviše sviđa i s kojim se žele poistovjetiti. Zatim analiziraju ponašanje i govor lika kojega su izabrali, opisuju kakvo mu je raspoloženje tijekom priče, kakav mu je izgled i kako se odnosi prema drugim likovima. Nakon toga čitaju igrokaz po ulogama, pamte tekst i pripremaju se za dramatizaciju. Učenici tada preuzimaju uloge scenografa, redatelja, glumaca, određuju geste likova i odnose među glumcima. Kada igrokaz izvode ispred svojih vršnjaka, to ih potiče na trud, jasan izgovor i razvijanje komunikacijskih vještina. Oni učenici koji ne sudjeluju u izvedbi promatraju sve elemente igrokaza; prate glumce, njihovo ponašanje, izgovor i intonaciju. Na kraju igrokaza svi komentiraju uočeno. Igrokaz je odličan alat za učenje i poučavanje govora, izgovora, oblikovanje rečenica, razlikovanje izjavnih, upitnih i uskličnih rečenica, a i bogaćenje rječnika (Nemeth-Jajić, 2008: 35).

U nastavku slijedi primjer za izvedbu igrokaza u razrednoj nastavi.

Sveti Niko svijetom šeta

Pozadina se bijeli – padaju pahulje. Na končićima visi vata u obliku pahuljica, a posložene su vreće prekrivene velikom bijelom plahtom. Vlada zimski ugođaj. Svira glazba. Ples pahuljica. Na scenu izlaze djeca i grudaju se. To je samo jedan od mogućih izgleda pozornice (Fotografija br. 1.) i uvoda u priču. Učenicima se daje sloboda istraživanja i pronalaska najboljega načina na koji će prikazati scenu.

Fotografija broj 1. Igrokaz.¹

---

¹ Sveti Niko svijetom šeta, traži djecu svoju... – OS Ivana Mazuranica (osimtg.ba) Datum pristupa: 17.2.2024.

6.2. Lutka

Lutki je stoga potrebna svaka pohvala. Lutke su sve izdržale. Lutke će sve izdržati. Lutke sve podnose, pogotovo u doba visokih drama vremena. Lutke iz dana u dan nude svoje istinske bajkovite svjetove kao stvarni uzorak, suprotstavljajući ga onim lažnim, uvijek široko nuđenim. Lutke rade za svjetlost, za radost dječjih osmijeha koji i njih ozare u trenutku savršenog spoja života – bajke i bajke – života (Paljetak, 2007: 8).

Scenske lutke se dijele na štapne, ručne i lutke na koncima. U štapnu skupinu lutaka ubrajaju se javajke, lutke za kazalište sjena i velike lutke. Ručnoj skupini lutaka pripadaju ginjol i zijevalice. Lutke se razlikuju i po položaju animiranja pa se ručne i štapne animiraju odozdo; marionete na žici i koncima odozgor; stolne lutke, hibridne forme, koje spajaju zijevalicu i javajku i animacija predmeta i materijala na stolu. Postoje i velike ili divovske lutke, bunraku lutke, crno kazalište, kazalište predmeta i materijala i one najmanje - prstolutke.

Učitelji koji svakodnevno upotrebljavaju lutku u razredu vide kako učenici bolje napreduju u području komunikacije. Poželjno je da učenici sami stvaraju svoje lutke zato što je ta lutka tada samo njegova; napravljena njegovim rukama; maštom; energijom i osjećajima (Majaron, 2002: 30). U nastavku slijede kratki opisi lutaka koje se mogu izraditi i koristiti u razrednoj nastavi.

6.2.1. Javajke

Lutke na štapu se najčešće rabe s učenicima, a uz njihovu maštu mogu nastati najrazličitije lutke. Uz samo malo truda, poneku drvenu kuhaču i dodatke koji označavaju nos, oči i kosu, mogu nastati odlična sredstva za igru i kreativan stvaralački rad. Javajke (Fotografija br. 2.) su najpoznatije trodimenzionalne štapne lutke, a sastoje se od tijela lutke i kontrolnoga mehanizma (štapa koji pokreće glavu i prolazi kroz trup lutke te žica kojima se pokreću ruke). Kostim javajki može se detaljno izrađivati do nakićenoga i bogatoga izgleda (Županić Benić, 2009: 74).

Fotografija broj 2. Javajka.²

6.2.2. Lutke sjene

Lutka sjena (Fotografija br. 3.) nikada nije vidljiva kao objekt, već samo kao sjena odnosno iluzija koju stvara svjetlost. Ne oponaša živo biće nego sjenu živoga bića ili predmeta. Najjednostavniji izraz takve lutke jest sjena naših ruku na zidu jer ne trebamo ništa izrađivati. Unatoč tomu, učenicima će sigurno biti zanimljivo i izrađivati takve lutke jer postupak nije kompliciran, a zabava je zagantirana (Županić BeniĆ, 2009: 58).

---

² https://www.profil-klett.hr/sites/default/files/galerija/cxs3_eeveaayz8k.jpg. Datum pristupa: 5.3.2024.

Fotografija broj 3. Lutke sjena.³

6.2.3. Ginjol

Ginjol je lutka koja se navlači na ruku poput rukavice – kažiprst pokreće glavu, a palac i mali prst pokreću ruke. Ovakva lutkarska forma je vrlo jednostavna. Ginjol lutku čini predimenzionirana glava, izražene ruke i tijelo. Glava je predimenzionirana kako bi došla do izražaja. Iz istoga razloga je kostim jednostavan. Ginjol lutke (Fotografija br. 4.) su idealne za učenike jer su takve lutke pokretne - mogu micati rukama, glavom i okretati tijelo (Županić BeniĆ, 2009: 11).

---

³ Štapne lutke za kazalište sjena - Search Images (bing.com). Datum pristupa: 5.3.2024.

Fotografija broj 4. Ginjol lutke.⁴

6.2.4. Zijevalice

Zijevalica (Fotografija br. 5.) je lutka koja se animira navlačenjem na ruku. Prsti ruke otvaraju i zatvaraju lutkina usta. Gibanje usta nalikuje na otvaranje usta čovjeka ili njuške životinje. Ako se želi istaknuti govor lutke, onda je zijevalica najbolji izbor. Najčešće služe za prikaz životinja, ali mogu se prikazivati i ljudski likovi ili izmišljena bića (Županić Benić, 2009: 39).

---

⁴<https://i.pinimg.com/736x/26/f0/bf/26f0bf3d3b853b11fabace2235e84206--html.jpg>. Datum pristupa: 5.3.2024.

Fotografija broj 5. Lutke zijevalice.⁵

6.2.5. Prstolutke

Prstna lutka je lutka na prstu. Uobičajeni nazivi su: prstna lutka, lutka na prstu, a pojavila se i odlična kovanica prstolutka (Kroflin, 2020: 16).

Kroflin (2020: 56) navodi kako je ponekad dovoljno nacrtati neki mali detalj na prstu kako bi se dobila prstolutka (Fotografija br. 6.). Mogu se napraviti i od rukavica, čarapa, spužve i drugih materijala.

Prema Vidović Schreiber i sur. (2020: 4451) igre prstima i rukama nedvojbeno utječu na emocionalni, motorički, osjetilni, kognitivni, neuropsihološki i jezični razvoj.

---

⁵ https://brickzine.hr/app/uploads/2019/09/IMG_0272.jpg. Datum pristupa: 5.3.2024.

Fotografija broj 6. Prstolutke.⁶

6.2.6. Marionete

Marionete (Fotografija br. 7.) se pokreću koncima i najteže su lutke za izradu. Najsličnije su čovjeku jer mogu skakati, hodati, micati rukama, nogama i glavom. Ujedno su i svojevrsna metafora za život jer ovise o nekome „iznad” njih u ovom slučaju glumcu lutkaru koji upravlja njima (Županić BeniĆ, 2009: 88).

---

⁶ <https://i.pinimg.com/originals/90/5f/ef/905fefee24c8c956e40d3a252d03faa0.jpg>. Datum pristupa: 5.3.2024.

Fotografija broj 7. Marioneta.⁷

Ove su lutke obilježile povijest lutkarstva. Korištenjem lutaka potiče se dječje stvaralaštvo i omogućuje slobodno izražavanje kreativnosti. lutka je važna jer neizravno potiče komunikaciju i učenje na zabavan način.

Određena istraživanja pokazuju da su mnogi učitelji skloni upotrebi lutaka i razumiju dobrobiti koje proizlaze iz njezinoga korištenja, ali rijetki je prakticiraju u svojem radu zbog osjećaja nesigurnost ili nemogućnosti uklapanja u izvršenje kurikularnih ciljeva (Pavlinović, i Nemeth-Jajić, 2010: 86). Zbog toga je potrebno educirati učitelje, upoznati ih s mogućnostima korištenja lutke, pripremiti ih i ohrabriti za to da lutke postanu dio njihovih učionica. Učenici tada imaju priliku postati dio njihovoga svijeta, njihovih neispričanih priča i zgoda koje sežu daleko koliko im dopušta neograničena dječja mašta.

U nastavku slijedi primjer za upotrebu lutke u razrednoj nastavi (Fotografija br. 8.).

Dramski tekst je: „Više cvijeća manje smeća”, a glavni su likovi dječak Ivica, djevojčica Marica i djeda Stipan. Prikazan je samo isječak teksta:

---

⁷ <https://www.marionettes-puppets.com/Gretel-marionette-puppet-ma257.html>. Datum pristupa: 5.3.2024.

IVICA I MARICA: (Veselo pjevaju.) Lijepa naša šumica, čista šumica i rječica Bistrica Zagorska. Lijepa naša šumica, čista šumica i rječica Bistrica Zagorska. La la la la la la la la, lalalalalala, la la lala... Lijepa naša Hrvatska, cvjetna hrvatska s više cvijeća, a manje smeća. La la la la la la la, lalalalalala, la la lala...

MARICA: (Začudeno.) Ivicaaaaa, Ivicaaaa.... rječica, naša rječica Bistrica... ona je saaadaaa.... Zagađena!!!!

IVICA: Cipela

MARICA: Flašica

IVICA: Automobilska oprema

IVICA: Majica

MARICA: Dostaaaa, dostaaaa!!! Ja to ne mogu više gledati.

Fotografija broj 8. Lutke u razrednoj nastavi.⁸

⁸ <https://images.app.goo.gl/tEbRQSt23L6pr7v28>. Datum pristupa: 7.3.2024.

6.3. Igra uloga

Igra uloga nastavna je situacija ili simulacija s elementima suradnje i natjecanja. Pogodna je za razvijanje socijalnih vještina, razvoj afektivnoga područja, ali i poboljšanje razrednoga okružja. Korisna je jer se mogu priključiti i introvertni učenici koji se tijekom ove strategije opuštaju i stječu sigurnost. Najčešće se u nastavi primjenjuju različiti oblici suradničkih igara koje ne moraju imati natjecateljske elemente jer ponekad su oni kočnica, a ponekad poticaj.

Igra uloga je općeprihvaćen način rada kojega se koristi pri rješavanju mnogih odgojnih problema i situacija jer učenicima omogućuje preuzimanje uloge drugih osoba, razmišljanja i postupanja kao netko drugi. Prije igre uloga bitno je odrediti i objasniti situaciju u kojoj se problem javlja. Učenicima se treba omogućiti izbor uloga i dati im vrijeme za pripremu (Kostović-Vranješ, 2015: 277).

Dramski se odgoj može provesti kroz brojne sadržaje i predmete u razrednoj nastavi. U nastavku slijedi primjer za igru uloga koja se može provesti u predmetu Prirode i društva (Fotografija broj 9.). U nastavnoj cjelini *Naše zdravlje*, tijekom obrade lekcije *Njega bolesnika*, učenici se podijele u dvije grupe. Zadatak prve grupe je simulacija odlaska liječniku zbog bolesti, dok je zadatak druge grupe zbrinjavanje ozljede nastale u igri (lom ruke ili rana). Međusobno se moraju dogovoriti o izvedbi i o ulogama koje moraju sadržavati ulogu liječnika, medicinske sestre, roditelja i djeteta-pacijenta. Nakon izvedbe učenici analiziraju i izvode zaključak simulacije.

Fotografija broj 9. Igra uloga liječnika i pacijenta.⁹

6.4. Putovanje u prošlost

Učenici u četvrtomu razredu osnovne škole uče o povijesti Hrvata i vladarima Hrvatske. Uz pomoć dramskoga odgoja moguće je objediniti stečeno znanje o nekomu razdoblju.

Učitelj treba biti kreativan pri osmišljavanju aktivnosti, a jedna od njih može biti „Sastanak s vladarima” (Fotografija br. 10.). Učenici trebaju ući u ulogu vladara kojega odaberu ili koji im je dodijeljen. Nadalje, trebaju vladati činjenicama potrebnim za ulazak u ulogu jer tek tada mogu aktivno sudjelovati na tomu zamišljenomu sastanku. Dramski zadatak može biti osmišljavanje potpune biografije vladara čiju ulogu preuzimaju. Učitelj treba paziti da povijesne činjenice budu poštivane, ali tijekom sastanka je kreacija učenika. Učenici na ovakav način analiziraju i bolje razumiju prošlost.

Na ovakvom je satu poželjno pripremiti likovne i glazbene materijale koji pomažu pri vizualiziranju prošlosti i stvaranju uvjerljivije atmosfere (Lugomer, 2000/2001: 3).

---

⁹ <https://vrpajec-djecji-vrtic.hr/centar-lijecnika/>. Datum pristupa: 21.2.2024.

Fotografija broj 10. Putovanje u prošlost.¹⁰

6.5. Jedan dan u životu

Prije provođenja ove aktivnosti daje se uputa da svatko radi individualno i ne gleda druge. Na ovaj način promiče se originalnost i vlastito razmišljanje. Također, s učenicima se dogovara je li riječ o radnom ili neradnom danu u tjednu prije početka aktivnosti. Učitelj naglas izgovara vrijeme, primjerice šest sati, a učenici mimikom pokazuju što oni rade u to vrijeme na taj dan (Fotografija br. 11.).

Nakon ove aktivnosti učitelj s učenicima vodi razgovor o govornicima i sugovornicima; odlikama dobrog govornika; o komunikaciji s najbližima; komunikaciji preko društvenih mreža i nedostacima takve komunikacije. Nakon razgovora učenici mogu ispričati neki događaj to jest nesporazum koji im se dogodio zbog pogrešnog razumijevanja poruke (Breber i sur., 2020: 13).

---

¹⁰ maxresdefault.jpg (1280×720) (yting.com). Datum pristupa: 16.3.2024.

Fotografija broj 11. Jedan dan u životu.¹¹

6.6. Prijenos maske lica i maske tijela

Ova aktivnost zahtijeva da učenici i učitelj stoje ukруг. Učitelj prvi započinje i napravi grimasu i s pozom tijela se okreće učeniku do sebe. Zadaća učenika je da preuzme (oponaša) grimasu i pozu i prenese je sljedećemu učeniku. Grimasa lica i poza tijela putuju u krug i vraćaju se do početne točke to jest učitelja. Cilj vježbe je što točnije preuzeti i prenijeti grimasu.

Varijacija ove aktivnosti je aktivnost *Miš i lav*. Učenici i učitelj su opet u formaciji kruga. Učitelj povikne *Lav!* i napravi izraz lica i tijela poput strašnoga lava i glasa se kao lav. Učenici zatim na svoj način prikazuju tu masku (Fotografija br. 12.). Nakon toga učitelj vikne *Miš!*, a ostali dočaravaju tu masku. Tako naizmjenice mijenjaju svoje maske, sve brže i brže. U isto vrijeme se igraju, vesele, razgibavaju, ali i uočavaju razliku između velikoga i moćnoga i maloga i bespomoćnoga (Breber i sur., 2020: 15).

---

¹¹ maxresdefault.jpg (1280×720) (yting.com). Datum pristupa: 16.3.2024.

Fotografija broj 12. Lav i miš – maske.¹²

6.7. Različite vrste hoda

Aktivnost je odlična za vježbu budući da učenici na različite načine mogu interpretirati istu rečenicu. Vježba se može upotrijebiti na više načina, a jedan od njih je kada učenici vježbaju kratki tekst. Učitelj rečenice iz teksta napiše na male papiriće koji stoje na podu. Učenici uzimaju papir s poda, okrenu ga i pročitaju rečenicu onako kako bi i inače. Nakon toga učitelj zadaje „vrstu hoda” to jest način na koji će učenici pročitati rečenicu drugi put – kada susretnu drugoga učenika. Neki od načina mogu biti kao da: pozdravljaju i žele dobar dan prijatelju; govore neku tajnu (Fotografija br. 13.); su saznali jako tužnu vijest; su pjevači na pozornici; im je pao sladoled; su čuli jako smiješan vic. Mogućnosti i scenariji su brojni (Breber i sur., 2020: 36).

---

¹² <https://www.weareteachers.com/students-with-odd/>. Datum pristupa: 16.3.2024.

Bili kralj i kraljica pa imali
jedinca sina.

Fotografija broj 13. *Različite vrste hoda.*¹³

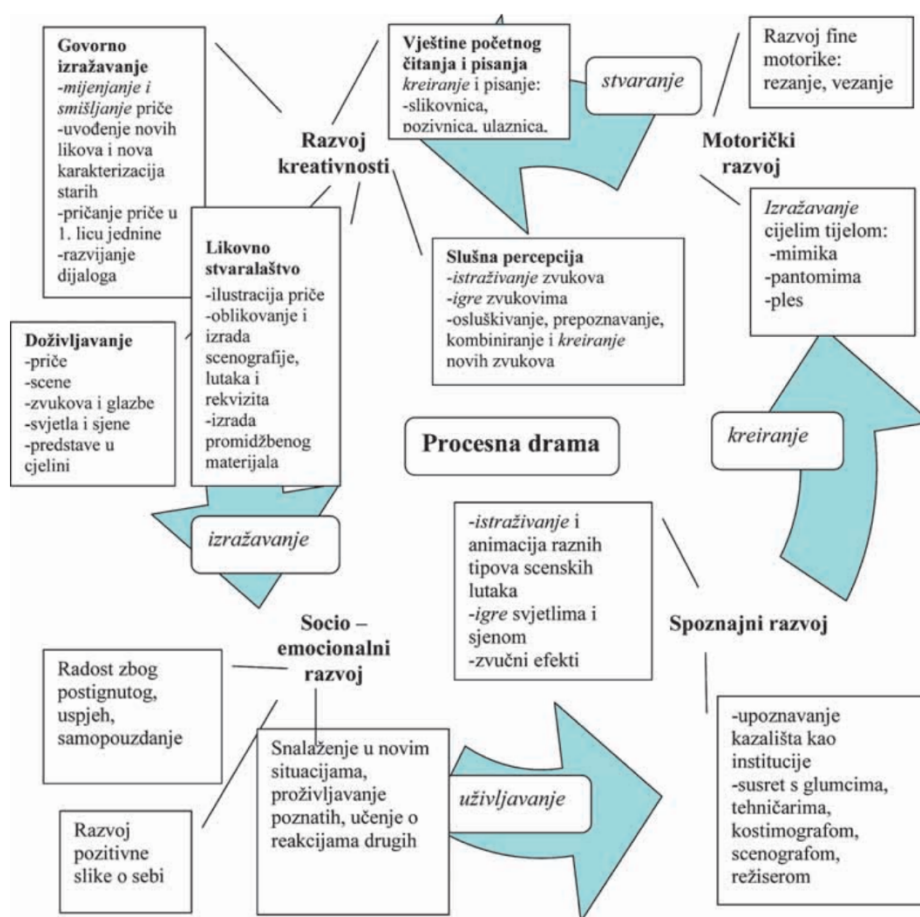
---

¹³<https://stock.adobe.com/images/a-stylish-little-girl-whispers-in-the-surprised-boy-s-ear-a-couple-of-kids-whispering-a-secret-against-a-blue-background-friends/290881546>. Datum pristupa: 16.3.2024.

7. POTENCIJALI ODGOJNE DRAME

Dramski odgoj ne služi samo za unaprjeđivanje dramske darovitosti i razvijanje dramsko-scenskoga izraza. Dramski postupci i poticanje dramskoga izražavanja u razrednoj nastavi od iznimne su važnosti zbog mnogobrojnih razloga. Primjenom ovakvih metoda među mladima, tvrde Dragović i Balić (2013: 206), poboljšava se kvaliteta komunikacije, spremnost za preuzimanje odgovornosti za vlastita ponašanja i razvija se osjećaj brige za druge. Ovakve metode zahtijevaju timski rad kako bi se ostvario određeni cilj tako se poboljšavaju i odnosi među grupom, ali i ukidaju predrasude i negativni osjećaji (Dragović i Balić, 2013: 206).

Autori Basara i Šimac (2009: 29) navode shemu (Fotografija br. 14.) kojom prikazuju dobrobiti procesne drame.

Fotografija broj 14. Dobrobiti procesne drame.¹⁴

¹⁴ <http://www.hcdo.hr/wp-content/uploads/2019/01/Dramski-odgoj-16.pdf>. Datum pristupa: 9.4.2024.

7.1. Samoaktualizacija, osobni i emocionalni razvoj

Utjecaj odgojne drame s mladima može se podijeliti na dvije cjeline, a to su: *samoaktualizacija i osobni i emocionalni razvoj*.

7.1.1. Samoaktualizacija

Već je spomenuto kako grupni rad, koji se proteže kroz odgojnu dramu, ima mnoštvo pozitivnih utjecaja, a među njima je i razvoj samoaktualizacije. Razvoj samoaktualizacije nosi i razvoj kreativnosti, povjerenja i samostalnosti. Stvaranjem dramskih situacija djeci, primjerice igrom uloga, mladima se omogućuje stvaranje novih perspektiva i iskustava, a tako se dolazi i do samoaktualizacije. Razvojem iste, mladi mogu: učiti na kreativan način; dobiti smjernice za buduće životne situacije; razviti rječnik i komunikacijske vještine; dijeliti iskustvo s drugima; istražiti svoje probleme iz druge perspektive (Üstündag, 1997: 92).

7.1.2. Osobni i emocionalni razvoj

Aktivnostima unutar odgojne drame pojedinac ima priliku izraziti svoje osjećaje i emocije. Također, mladima se pružaju mogućnosti za razvoj sljedećih osobnih potencijala: povećanje samopouzdanja; realno sagledavanje situacije; razvoj tolerancije za druge i za nove ideje; razvoj kontrole i samokontrole (Üstündag, 1997: 92-93). Kroz grupni rad sudionici moraju surađivati, to dovodi do razvijanja interpersonalnih odnosa i širenja socijalne mreže, a tako se mladi razvijaju u osobnomu i emocionalnomu pogledu.

Uz autoricu Üstündag (1997: 92-93) i njezine generalne dvije podjele postoji i drugih sedamnaest područja na koje odgojna drama ima utjecaj u razvoju mladih. Navela ih je autorica Bojović (2013: 16), a u nastavku slijedi opis tih područja.

7.2. Mašta, humor i relaksacija

Kao najbitniji element drame može se izdvojiti mogućnost interpretacije starih sadržaja na neki novi način uz kreativne i nove ideje. Takvo kreativno razmišljanje se kod djece i mladih razvija kroz vizualnu umjetnost i dramske igre. Budući da je odgojna drama bazirana na igri, humoru, smijehu, zabavi i užitku, djeci se kroz odgojnu dramu pomaže u motivaciji za radom (Bojović, 2013: 23).

Kreativnost kod osobe objedinjuje samoaktivnost i samoinicijativu, a omogućuje potvrđivanje u različitim okolinama i područjima života. S druge strane, humor pruža pronalazak komičnoga u tragičnomu (Gazdek i Horvat, 2001: 90).

Kroz dramske aktivnosti učenici koriste svoju maštu kako bi interpretirali likove, osmišljavali nove priče i razvili nove ideje. Improvizacijom razvijaju sposobnost brzoga razmišljanja i spontanoga reagiranja na situacije. Time se osnažuje razvoj smisla za humor, a ujedno se kod učenika potiče duhovitost i maštovitost. Igranje s različitim gestama i tonovima glasa može dodatno pojačati komični efekt. Također, dramske aktivnosti poput pokreta i igre uloga mogu uključivati i fizičku aktivnost, a poznato je da fizička aktivnost umanjuje stres i potiče osjećaj opuštenosti.

7.3. Komunikacijske vještine

U središtu svake dramske metode je komunikacija. Učenici međusobnom komunikacijom uče razumjeti druge na neki novi način. Odgojna drama omogućuje učenicima razvitak i ohrabrenje kroz verbalni, ali i neverbalni način i izražavanje ideja, osjećaja i emocija. Zbog toga, učenici koji se bave dramom i dramskim aktivnostima u osnovnoj školi imaju manje problema s javnim nastupanjem, razvijaju pozitivnije mišljenje o sebi i generalno su uvjerljivijega govora. Kroz dramske aktivnosti se radi i na projekciji glasa i artikulaciji, a i razvijaju promatračke i slušalačke vještine (Bojović, 2013: 21).

Neverbalna komunikacija od jednake je važnosti kao i verbalna. Kroz dramske aktivnosti učenici uče kako koristiti tijelo, lice i geste kako bi prenijeli svoje poruke. To im pomaže u razumijevanju važnosti neverbalne komunikacije u komunikaciji s drugima.

7.4. Povjerenje i izražavanje emocija

Unutar skupine se konstantno događa neka vrsta interakcije i preuzimanje rizika u dramskim igrama i vježbama. Na taj način raste povjerenje u vlastite sposobnosti, ali i u druge sudionike. S rastom povjerenja raste i sloboda izražavanja emocija. O emocijama se može naučiti na više načina, a jedan od načina je i kroz vježbe i tehnike dok promatranjem drugih uče kako se nositi sa svojim emocijama. Naravno, ne postoje samo dobre emocije, ali sigurno okruženje poput ovoga im omogućuje i izražavanje tih „loših” te se na taj način potiče i prosocijalno ponašanje u budućnosti (Bojović, 2013: 23).

Učionica treba biti siguran prostor za sve učenike, a uz pomoć dramskih aktivnosti otvara se prilika za učenike da se povjere bez straha od osude. Gluma zahtijeva i prikazivanje svoje ranjivosti pred drugima. Kroz takvo izlaganje djeca uče kako biti ugodna s vlastitom ranjivošću i imaju povjerenje da će ih ostatak grupe podržati, a ne osuđivati.

7.5. Pamćenje i koncentracija

Različitim igrama, tehnikama i vježbama učenici razvijaju i održavaju pažnju, glas, pokret i misao. Premda svrha dramskih aktivnosti u razrednoj nastavi nije prezentacija rada djece, ovakav način im uvelike pomaže pri osnaživanju sposobnosti pamćenja i može im biti od koristi u budućem životu (Bojović, 2013: 23).

Gluma i dramske aktivnosti zahtijevaju učenje teksta potrebnoga za monolog ili dijalog. Kroz ponavljanje i vježbanje razvija se bolje pamćenje. Postoje i razne interaktivne igre i vježbe kojima se potiče interakcija i suradnja, a često uključuju brojna ponavljanja. Takvo nešto može doprinijeti boljem pamćenju.

7.6. Samokontrola i samodisciplina

Za poboljšanje samokontrole i samodiscipline postavljenje su igre i zadatci unutar odgojne drame. Razlog tomu je što se u takvom tipu igara i aktivnosti događaju česte pauze i u procesu se promjene ne događaju odmah već je potrebno konstantno promišljanje i istraživanje. Takve odlike mogu dovesti osobu do nervoze i frustriranosti, a na ovaj način se učenici uče samokontroli i samodisciplini (Bojović, 2013: 23).

Disciplina se u ovom slučaju razvija sudjelovanjem u vježbama ili probama jer za postizanje ciljeva treba biti strpljiv i uporan. Također, rad na zajedničkim projektima donosi i suradnju i poštivanje pravila pa se tako razvija i određena doza samokontrole.

7.7. Empatija, tolerancija, kooperativnost i socijalna svijest

Kroz dramske aktivnosti se učenicima omogućuje „ulazak u tuđe cipele” i na takav način se pobuđuje razumijevanje za tuđe misli, odluke, osjećaje i vrijednosti. Za razvijanje empatije je jako dobra i aktivnost igranja različitih uloga jer se situacija sagledava iz percepcije nekoga drugoga lika i može uvelike utjecati na razvoj tolerancije i suosjećanja prema drugim osobama.

Timski rad neizostavni je dio života, a odgojna drama kao metoda grupnoga rada s učenicima odlična je priprema za takav način surađivanja. Sudjelovanjem svih sudionika u komunikaciji, raspravama i dogovorima uči se kooperativnost. Odgojna drama otvara mnoge teme i probleme, a tako učenici istražuju posebnosti i različitosti. Učenici uče o socijalnim problemima, konfliktima, o sadašnjemu i prošlom vremenu, kulturalnim različitostima i ostalim osjetljivim temama koje doprinose razvoju socijalne svijesti (Bojović, 2013: 24).

7.8. Samopouzdanje i pozitivno samopoimanje

Ovakav način rada uvelike utječe i na porast samopouzdanja kod djece zbog već spomenutoga preuzimanja rizika u dramskim aktivnostima i samoga razvijanja povjerenja u vlastite ideje, postupke i sposobnosti (Bojović, 2013. 24).

Svi vole pozitivnu povratnu informaciju, a posebice djeca. Rad s drugima pruža učenicima priliku za dobivanje konstruktivne povratne informacije o njihovom radu. Pohvala od drugih, a posebno učitelja, potiče samopouzdanje učenika i vjerovanje u vlastite sposobnosti. Sudjelovanjem u dramskim aktivnostima učenici imaju priliku za razvijanje samopouzdanja i osjećaja vlastite vrijednosti, što im pomaže da se osjećaju sigurnije i spremnije za suočavanje s raznim izazovima u životu.

7.9. Kreativnost u rješavanju problema

Kroz dramske aktivnosti djeci se pruža prostor za izražavanje misli, stavova, želja i snova koje na drugačiji način ne mogu izraziti. Igra uloga, primjerice, pruža učenicima mogućnost postajanja nekog drugog pa se i na takav način mogu izražavati, eksperimentirati, iskušati različite izbore i nova rješenja za probleme. Zbog sigurne okoline i prostora u kojemu borave, uz stručno vođenje, učenici mogu istraživati posljedice određenih ponašanja bez opasnosti koje postoje u stvarnom životu. Od iznimne je važnosti da učenici izražavaju svoju kreativnost u rješavanju problemskih zadataka i tema, a upravo to im pruža odgojna drama i aktivnosti unutar odgojne drame.

S druge strane, odgojna drama ne samo da pridonosi razvoju osobnosti učenika, već pruža značajne koristi učiteljima u raznim aspektima njihova rada i vođenja. Sljedeći odlomci posvećeni su učiteljima i njihovoj ključnoj ulozi u provedbi dramskih metoda, ali i naglašavaju neke od prednosti koje učitelji ostvaruju integracijom dramskoga odgoja u svoj razred i nastavno okružje (Bojović, 2013: 25).

8. DRAMSKI ODGOJ: PREPREKE I PERSPEKTIVE

Učitelji se ponekad nalaze u labirintu obrazovnih izazova i čini im se da su putevi isprepleteni preprekama pa se tako i dramski odgoj susreće sa zaprekama prema punoj integraciji u redovnu nastavu. Međutim, navedeni pozitivni ishodi ne mogu se zanemariti jer donose vrijednost u obliku razvijanja učenika kao kreativnih individualnih osoba (Lugomer, 2000/2001: 1).

Prva prepreka koju navodi Lugomer (2000/2001: 1) je nedostatak vremena za izvođenje dramskih igara uz preopširan program koji je neproporcionalan broju sati kojima se raspolaže. Naime, ta prepreka prestaje biti prepreka kada se dramski odgoj prihvati kao jedna od metoda. Dramskom igrom se obogaćuje nastava i sati postaju dinamičniji, zanimljiviji i raznovrsniji. Sat se neće „izgubiti” u igri jer se obrazovni zadatci ne izostavljaju već se ostvaruju na intenzivniji način. Jedan od razloga zbog kojih se potiče igra su rezultati koje učenici mogu ostvariti u visokomotiviranoj skupini.

Prema Lugomer (2000/2001: 1) druga prepreka koje se učitelji plaše je „vesela gužva” koja nastane u igri. Neke igre zahtijevaju ustajanje s mjesta, promjenu rasporeda sjedenja i hodanje učionicom, ali i u takvoj „nedisciplini” postoje pravila kojih se učenici pridržavaju ako im se daruje povjerenje. Posao učitelja nije da bude redar i policajac već tu ulogu preuzimaju učenici jer im je svima stalo do učenja igrom. Grupa, zapravo, socijalizira onoga koji pokušava narušiti nepisana pravila.

Treća prepreka je djelomično rješiva, a ona glasi „Kako naučiti dramsku metodu?” Najlakše je naučiti iz vlastita iskustva na radionicama i seminarima. Međutim, iz toga slijedi sljedeći problem, a to je manjak i nedostupnost takvih radionica i seminara (Lugomer, 2000/2001: 1). Iz toga razloga učitelj treba preuzeti inicijativu i sam istražiti s ciljem proširenja svojeg znanja i vještina. Učitelji koji se odvaže i krenu tim putem ne otvaraju vrata samo osobnom rastu nego i obogaćivanju iskustava učenika kroz dramski odgoj.

Kako bi odgojno-obrazovni proces bio uspješan, dijete treba ostvariti svoje potrebe kao što su potreba za zabavom i slobodom, ljubavlju i prihvaćenošću. Svi sadržaji se trebaju povezati s djetetovim osjećajima i iskustvima kako bi proces bio što uspješniji. Zato se u svaki sadržaj pokušava uklopiti učenje iskustvom i praktičnim radom umjesto onim tipičnim i frontalnim radom. Upravo dramski odgoj pridaje takav pozitivan i olakšan način učenja jer se stvara pozitivno okruženje za učenike. Takvo okruženje pretvara i one teže sadržaje koji učenicima stvaraju nelagodu pretvaraju u nešto čime se učenici rado bave (Lekić i sur., 2007: 17).

9. ULOGA UČITELJA

Ulaskom u ulogu učitelj vodi učenike u drugi svijet. Odvodi ih iz školskih prostora kamo god zaželi: od stvarnih prostora u sadašnjosti, prošlosti i budućnosti do zamišljenih prostora u svim dimenzijama postojanja. Čak i kad bi škole posjedovale sva potrebna nastavna sredstva i pomagala, pomoću njih ne bi bilo moguće odvesti učenike čak ni u sav svijet sadašnjosti: daleke zemlje, svemir atoma ni galaksija, a kamoli u prošlost, budućnost ili u neke zamišljene svjetove (Lugomer, 2000/2001: 1).

Kao što je već spomenuto, učitelji uvođenjem drame u razred stječu različite vještine i unaprjeđuju postojeće metode (i metodike) podučavanja i učenja te obogaćuju i poboljšavaju svoje kompetencije. Vođenje je iznimno bitno u ovakvoj dramskoj aktivnosti sudionika, a kako bi bila učinkovita kao oblik učenja i podučavanja, treba biti organizirana i strukturirana. Zbog toga učitelj ima bitnu ulogu i funkciju kao voditelj dramskoga procesa, a neprestano promišljanje i razrada dramskoga rada potiče učitelja na svakodnevno educiranje i unaprjeđivanje svojih sposobnosti i znanja (Krušić, 2020: 21).

Učenici u sebi kriju strah od pogrešaka, a uloga učitelja je pokazati kako strah nije potreban jer greške su jedan od načina učenja. Kako bi se eliminirao ovaj strah, učitelj treba pokazati učenicima da nisu pod konstantnom kontrolom i ocjenjivanjem. Ključno je provesti kvalitetan dramski odgoj, a ocjenjivanje nije u tom duhu niti u skladu s dramskim odgojem. Zadatak učitelja je ostvarivanja pozitivne atmosfere u kojoj se svaki učenik osjeća jednako vrijednim, bitnim i slobodnim u izražavanju. Učitelj se također treba osjećati samopouzđano, motivirano i ugodno jer je prvi koji pruža primjer učenicima. Premda je učitelj i neka vodeća uloga, ne smije prekidati aktivnost, a pri analizi aktivnosti komentiranje treba najviše prepustiti učenicima. U slučaju da učitelj pretjerano sudjeluje u razgovorima, moguć je gubitak povjerenja od strane učenika (Lugomer, 2000/2001: 1).

Tijekom nastavnoga procesa, učitelj, ali i sam učenik ima svoje zadaće i zadatke čiji je zajednički cilj razvijanje i usvajanje znanja i sposobnosti za daljnji život i obrazovanje. Očekuje se da učenik već ima određeno znanje i da to znanje pokaže u određenim područjima koristeći vlastite sposobnosti i vještine. Veliku ulogu i odgovornost u izboru i primjeni i umrežavanju nastavnih strategija i metoda u nastavi primarnoga obrazovanja ima učitelj. Učitelj će u razrednoj nastavi stalno istraživati i posezati za svim mogućim pomagalima i sredstvima kako bi svoj nastavni sat unaprijedio i učinio što korisnijim, boljim i zanimljivijim. Razvitku nastave najviše pridonose učitelji i sami učenici i zato su zahtjevi nastave u današnje vrijeme puno drugačiji nego prije. Učenici trebaju primjenjivati svoja znanja, sposobnosti i

vještine, a učitelja svaki dan ima zadaću učenicima pružati nove spoznaje, kreativne aktivnosti i različite ideje.

10. ZAKLJUČAK

Ovaj diplomski rad opisuje dramu u kontekstu obrazovanja, a pažnja se posebno usmjerava na primjenu u razrednoj nastavi. U radu se analizira drama, vrste drame, dramske metode i mnogobrojne mogućnosti dramskoga odgoja za poticanje razvoja učenika.

Rad ukazuje na to da drama ne pridonosi samo umjetničkomu i kreativnomu izražavanju već ima i duboke pedagoške vrijednosti. Kroz pravilnu primjenu dramskih metoda u učionici potiče se na aktivno sudjelovanje, kritičko razmišljanje, ali i na razvoj emocionalnih i socijalnih vještina kod učenika. U integraciji dramskih aktivnosti u razrednu nastavu, uloga učitelja postaje ključna. Iako dramski odgoj ima svojih prepreka u potpunoj integraciji u razrednu nastavu, dobar učitelj uvijek treba težiti pronalasku rješenja, a ne problema. Učitelj ima značajan utjecaj na oblikovanje iskustava učenika kroz dramu i može poticati razvoj različitih vještina i sposobnosti, zato se dramske aktivnosti nikako ne smiju zanemariti.

Dramski odgoj ima potencijal za oblikovanje razvoja učenika, osnažujući ih za suočavanje s izazovima svijeta izvan učionice. U radu se naglašava nužnost kontinuiranog promicanja dramskoga odgoja u obrazovnim sustavima jer dramski odgoj uključuje stvaranje poticajnoga okruženja, poticanje kreativnosti i podržavanje emocionalnoga, socijalnoga te intelektualnoga razvoja učenika kroz iskustva s dramom.

Naučiti djecu da osjećaju, razmišljaju, komuniciraju, surađuju i igraju se kroz dramske aktivnosti nije samo dopuna učenju – to je neophodni element sveobuhvatnoga obrazovnoga iskustva. Drama u razrednoj nastavi nema za cilj stvaranje glumaca nego ostvarivanje pojedinaca koji su sposobni izraziti se kreativno, kritički razmišljati, suosjećati s drugima i izražavati se na originalne načine. Nije to samo učenje o umjetnosti, već učenje o životu.

SAŽETAK

Cilj ovoga diplomskoga rada je prikazati značaj dramskih aktivnosti u odgojno-obrazovnomu procesu, posebno na njihovu primjenu u razrednoj nastavi. Navedene su različite vrste drame s naglaskom na procesnu i odgojnu dramu, a istražuje se utjecaj dramskih metoda na razvoj učenika. Rad detaljno razmatra i navodi neke od dramskih metoda u nastavi. Naglasak se stavlja na posebnu ulogu učitelja u provedbi dramskih aktivnosti u učionici.

Navedena je primjena dramskih igara, vježbi i tehnika u različitim uzrastima učenika, a rad pruža samo neke od primjera koji se mogu iskoristiti u učionici. Korpus relevantne literature pridonosi boljem razumijevanju brojnih pozitivnih učinaka dramskoga odgoja na obrazovni proces, ali i individualni razvoj učenika. Proučava se teorijski okvir dramskoga odgoja koji se povezuje s razvojem kreativnosti, emocionalne inteligencije, socijalnih vještina, mašte, humora, empatije, tolerancije i ostalih potencijala koje odgojna drama nosi sa sobom.

Rad istražuje potencijalne prepreke s kojima se učitelji mogu suočiti. Međutim, umjesto da ih doživljavaju kao prepreke, učitelji bi trebali promatrati ove izazove kao priliku za osobni razvoj, te ih koristiti kao motivaciju za unapređenje svog pedagoškog pristupa.

Ključne riječi: drama, odgoj, dramski odgoj, dramske metode, potencijali odgojne drame, uloga učitelja

DRAMA ACTIVITIES IN CLASSROOM TEACHING

The aim of this master's thesis is to demonstrate the significance of drama in education, particularly its application in primary education. Various types of drama are discussed, with an emphasis on process and educational drama, exploring the influence of drama methods on students' development. The thesis thoroughly examines and outlines some of the drama methods in teaching, focusing on the special role of the teacher in implementing drama activities in the classroom.

The application of drama games, exercises, and techniques is highlighted across different age groups of students, providing some examples that can be utilized in the classroom. Through the analysis of numerous literature sources, the thesis contributes to a better understanding of the numerous positive effects of drama education on the educational process and individual student development. The theoretical framework of drama education is studied, connecting it

with the development of creativity, emotional intelligence, social skills, imagination, humor, empathy, tolerance, and other potentials that educational drama brings along.

The paper explores potential obstacles that teachers may encounter. However, instead of viewing them as obstacles, teachers should perceive these challenges as opportunities for personal development and utilize them as motivation to enhance their pedagogical approach.

Keywords: drama, education, methods, potential of educational drama, teacher's role.

LITERATURA

1. Anić, V. (2004). *Veliki rječnik hrvatskog jezika*. Zagreb: Novi Liber.
2. Barat, R., Blagus, S., Čubrilo, S., Đurđević, S., Juričev-Dumpavlov, M., Jurić Stanković, N., Krušić, V., Pacek-Balja, S., Roginek, N., Stojićević, D., Šojer, J., & Štefan, J. (2017). *Odgoj za građanstvo, odgoj za život*. Aktivne metode za građanski odgoj i obrazovanje s primjerima dobre prakse. Zagreb: HCDO / Školska knjiga.
3. Basara, M. i Šimac, R. (2009). Procesna drama kao učenje za život. *Glasilo hrvatskog centra za dramski odgoj*. Zagreb: god. XI., br. 16, 29-32.
4. Bojović, D. (2013). *Više od igre – ispričaj mi priču*. Dramske metode u radu s djecom. Split: Harfa d.o.o.
5. Breber, K., Nemeč, I., Rimac Jurinović, M., Škuflić-Horvat, I. (2020). *Igrom do (spo)razumijevanja*. Izbor oglednih primjera dramskopedagoških radionica u nastavi hrvatskoga jezika. Zagreb: Teatar Tirena
6. Čubrilo, V. (2008). *Dramska skupina u osnovnoj školi*. *Hrvatski*, 6(2), 267–272.
7. Čubrilo, S., Krušić, V. i Rimac Jurinović, M. (2017). *Odgoj za građanstvo, odgoj za život*. Priručnik aktivnih metoda za građanski odgoj i obrazovanje s primjerima dobre prakse stranice, Zagreb.
8. Duran, M. (1995). *Dijete i igra*. Jastrebarsko: Naklada slap.
9. Fileš, G., Jelčić, D., Jurić Stanković, N., Krušić, V., Lugomer, V., Motik, M., Pečaver, B., Rožman, K., Tuskar, M. (2008). *Zamisli, doživi, izrazi: dramske metode u nastavi hrvatskog jezika*. Zagreb: Hrvatski centar za dramski odgoj- Pili-poslovi d.o.o.
10. Gazdek, M., & Horvat, I. (2001). *Otpornost i prevencija poremećaja u ponašanju djece i mladih*. *Kriminologija & socijalna integracija*, 9(1-2), 85-94.
11. Gruić, I. (2002). *Prolaz u zamišljeni svijet*. Procesna drama ili drama u nastajanju. Priručnik za odgajatelje, učitelje, nastavnike i sve one koji se bave dramskim radom s djecom i mladima. Zagreb: Golden marketing.
12. Gruić, I.; Vignjević, J.; Rimac Jurinović, M. 2018. *Kazališna/dramska umjetnost u odgojno- -obrazovnome procesu: prijedlog klasifikacije i pojmovnika*. *Hrvatski časopis za odgoj i obrazovanje Zbornik Višejezičnost i višekulturalnost kao izazov u obrazovanju danas i sutra / Multilingualism and Multiculturalism as a Challenge in the Education of Today and Tomorrow / Petravić, A., Golub Šenjug, A. Učiteljski fakultet Sveučilišta u Zagrebu*. Zagreb.

13. Janković, J., Blažeka, S., & Rambousek, M. (2000). *Dramske tehnike u prevenciji poremećaja u ponašanju i funkcioniranju djece i mladih*. Ljetopis socijalnog rada, 7(2), 197-222.
14. Kroflin, L. (2020). *Duša u stvari*. Akademija za umjetnost i kulturu, Sveučilište Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku.
15. Kostović-Vranješ, V. (2015). *Metodika nastave predmeta prirodoslovnog područja*. Zagreb: Školska knjiga.
16. Krumes, I., Malenica, V. (2022). *Dramske tehnike i metode kao poticaj razvoja predvještina čitanja i pisanja*. Danubius noster
17. Krušić, V. (2006). *Što sve drama može?* Dramski odgoj. Glasilo Hrvatskog centra za dramski odgoj, 12/13, 23-25. Zagreb.
18. Krušić, V. (2018). *Kazalište i pedagogija*. Disput i HCDO. Zagreb
19. Krušić, V. (2020). *Dramski odgoj i pedagogija u raznim europskim kulturnim i pedagoškim tradicijama*. U *Kako dramsko izražavanje doprinosi kvaliteti poučavanja*. 3. Znanstveno-umjetnički simpozij s međunarodnim sudjelovanjem. Zbornik radova. 29. – 31. kolovoza 2019. Zagreb.
20. Krušić, V.(2007). *O dramskom odgoju- osnovni pojmovi*, u: Ksenija Lekić, Norma Miglaccio-Čučak, Jadranka Radetić-Ivetić, Dragica Stanić, Marta Tarkulin – Horvat, Ksenija Vilić – Kolobarić, Igram se, a učim!: dramski postupci u razrednoj nastavi, Zagreb: Hrvatski centar za dramski odgoj – Pili poslovi d.o.o.
21. Lekić, K., Miglaccio-Čučak, N., Radetić-Ivetić, J., Stanić, D., Turkulin-Horvat, M., & Vilić-Kolobarić, K. (2007). *Igram se, a učim*. Dramski postupci u razrednoj nastavi. Zagreb: Hrvatski centar za dramski odgoj- Pili-poslovi d.o.o.
22. Majaron, E. (2002). *Lutka, naša svakodnevna pomoćnica*. U H. Korošec, E. Majaron (Ur.), *Lutka iz vrtca v šolo*. (str. 59-65). Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Pedagoška fakulteta.
23. Matejić, Z. (1978). *Merila za razlikovanje igre*. Psihologija, 4.
24. Neill, S. (1994). *Neverbalna komunikacija u razrednoj nastavi*. Zagreb, Educa.
25. Nemeth-Jajić, J. (2008). *Igrokaz u razrednoj nastavi*. Hrvatski, 6 (1), 29–44.
26. O'Neill, C. (1995) *Drama Worlds: A Framework for Process Drama*. Dimensions of drama series. Pearson Education Canada.
27. O'Neill, C. i Lambert, A. (1982). *Drama structures: a practical handbook for teachers*. London : Hutchinson ; Exeter, N.H. : Distributed in the U.S.A. by Heinemann Educational Books

28. Paljetak, L. (2007.). *Lutke za kazalište i dušu*. Zagreb: Međunarodni centar za usluge u kulturi.
29. Polić, M. (2001). *Čovjek - odgoj - svijet / mala filozofijsko odgojna razložba*. Zagreb: Radionica Polić.
30. Rimac Jurinović, M. (2016). *Procesna drama kao učinkovit pristup u postizanju odgojnih ishoda u suvremenoj osnovnoj školi*. Zagreb: Filozofski fakultet u Zagrebu, Učiteljski fakultet.
31. Üstundag, T. (1997). *The advantages of using drama as a method of education in elementary schools*. Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi-hacettepe University Journal of Education, 13.
32. Varl, B. (2001). *Moje lutke 5 – Mimičke lutke*. Zagreb: Međunarodni centar za usluge u kulturi.
33. Vidović Schreiber, T.-T. (2016). *Drama kao književni rod*. Split: Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu
34. Vidović Schreiber, T.-T. (2019). *Kamishibaia – Novi pripovjedački kontekst usmene književnosti u radu s djecom predškolske dobi*, Hrvatska obzorja, 3.
35. Vukasović, A. (1991), *Obitelj i moralni razvitak mladeži*. Zagreb: Hrvatski pokret za život i obitelj.
36. Vuksanović, A. (2001). *Pedagogija*. Zagreb: Hrvatski katolički zbor Mi.
37. Vukonić-Žunić, J., & Delaš, B. (2006). *Lutkarski medij u školi*. Zagreb: Školska knjiga.
38. Županić Benić, M. (2009). *O lutkama i lutkarstvu*. Zagreb: Denona d.o.o.
39. Županić Benić, M. (2019.). *Lutkarstvo i dijete* (lutka, lutkar, lutkarstvo, umjetnost i dijete). Zagreb: LEYKAM international.

Mrežni izvori

1. Dragović, S., & Balić, D. (2013). *Drama Pedagogy – A Way of Learning Through Experience and by Doing An Example of Good Practice*: Youth Theatre Studio of the Croatian National Theatre in Varaždin. Croatian Journal of Education: Hrvatski Časopis Za Odgoj I Obrazovanje, 15(1), 191–209. Datum pristupa: 11.2.2024.
Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/100091>
2. drama - Hrvatska enciklopedija. (n.d.). Datum pristupa: 11.2.2024.
Dostupno na: <https://www.enciklopedija.hr/clanak/drama>
3. Farmer, D. (2014). *Teacher in Role*. Dostupno na: <https://dramaresource.com/teacher-in-role/> Datum pristupa: 22.2.2024.

4. Lugomer, V. (2000/2001) : *Dramski odgoj u nastavi*. HRVATSKI CENTAR ZA DRAMSKI ODGOJ. (n.d.) Dostupno na: <http://www.hcdo.hr/knjiznica/strucni-clanci/valentina-kamber-dramski-odgoj-u-nastavi/> Datum pristupa: 22.2.2024.
5. Mijatović, M. (2011). *Dramski postupci u nastavi b/h/s jezika i književnosti*. Br. 60. Dostupno na: http://www.bnp.ba/dols/doc/DRAMSKI_POSTUPCI_U_NASTAVI.pdf Datum pristupa: 20.2.2024.
6. Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2019). *Odluka o donošenju kurikula za nastavni predmet Hrvatski jezik za osnovne škole i gimnazije u Republici Hrvatskoj*. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_215.html Datum pristupa: 18.2.2024.
7. Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2019). *Odluka o donošenju kurikula za međupredmetnu temu Građanski odgoj i obrazovanje za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj*. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_10_217.html Datum pristupa: 18.2.2024.
8. Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2019). *Odluka o donošenju kurikula za međupredmetnu temu Održivi razvoj za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj*. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_152.html Datum pristupa: 18.2.2024.
9. Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2019). *Odluka o donošenju kurikula za međupredmetnu temu Osobni i socijalni razvoj za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj*. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_153.html Datum pristupa: 18.2.2024.
10. Ministarstvo znanosti i obrazovanja (2019). *Odluka o donošenju kurikula za međupredmetnu temu Učiti kako učiti za osnovne i srednje škole u Republici Hrvatskoj*. Dostupno na: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_01_7_154.html Datum pristupa: 18.2.2024.
11. Pavlinović, Ž. & Nemeth-Jajić, J. (2010). Primjena lutke u nastavi hrvatskoga jezika u mlađim razredima osnovne škole. *Hrvatski*, 8 (2), 82-93. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/110116> Datum pristupa: 13.3.2024.
12. Vidović Schreiber, T. (2015). *Tradicijska kazivanja i scenski izraz djece predškolske dobi*. Školski vjesnik, 64 (3), 504-517. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/151384> Datum pristupa: 27.3.2024.
13. Vidović Schreiber, T.-T., Kovačević, V., Malada, D. (2020). *Baby Shark as a Social and Artistic Phenomenon* // *Universal journal of educational research*, 8 (2020), 10; 4449-4458.

doi: 10.13189/ujer.2020.081012. Dostupno na: [https://www.researchgate.net/profile/Tea-Tereza-](https://www.researchgate.net/profile/Tea-Tereza-Schreiber/publication/351036892_Baby_Shark_as_a_Social_and_Artistic_Phenomenon/links/60809816907dcf667bb5ad2b/Baby-Shark-as-a-Social-and-Artistic-Phenomenon.pdf)

[Schreiber/publication/351036892_Baby_Shark_as_a_Social_and_Artistic_Phenomenon/links/60809816907dcf667bb5ad2b/Baby-Shark-as-a-Social-and-Artistic-Phenomenon.pdf](https://www.researchgate.net/profile/Tea-Tereza-Schreiber/publication/351036892_Baby_Shark_as_a_Social_and_Artistic_Phenomenon/links/60809816907dcf667bb5ad2b/Baby-Shark-as-a-Social-and-Artistic-Phenomenon.pdf)

Datum pristupa: 7.4.2024.

14. Vidović Schreiber, T.-T., Malada, D. (2021) *Prema Svjetlu odrastanja (priče Stjepana Lice interpretirane pokretom u radu s djecom rane i predškolske dobi)* // *Humanities and Cultural Studies*, 2 (2021), 2; 82-101. doi: 10.5604/01.3001.0014.8902 Dostupno na: <https://journals.anstar.edu.pl/index.php/hcs/article/view/191/229>. Datum pristupa: 7.4.2024.

Prilozi

1. Fotografija broj 1. Igrokaz. Datum pristupa: 17.2.2024.
Sveti Niko svijetom šeta, traži djecu svoju... – OS Ivana Mazuranica (osimtg.ba)
2. Fotografija broj 2. Javajka. Datum pristupa: 5.3.2024.
https://www.profil-klett.hr/sites/default/files/galerija/cxs3_eeweayz8k.jpg
3. Fotografija broj 3. Lutke sjena. Datum pristupa: 5.3.2024.
štapne lutke za kazalište sjena - Search Images (bing.com)
4. Fotografija broj 4. Ginjol lutke Datum pristupa: 5.3.2024.
<https://i.pinimg.com/736x/26/f0/bf/26f0bf3d3b853b11fabace2235e84206--html.jpg>
5. Fotografija broj 5. Lutke zijevalice. Datum pristupa: 5.3.2024.
https://brickzine.hr/app/uploads/2019/09/IMG_0272.jpg
6. Fotografija broj 6. Prstolutke. Datum pristupa: 5.3.2024.
<https://i.pinimg.com/originals/90/5f/ef/905fefee24c8c956e40d3a252d03faa0.jpg>
7. Fotografija broj 7. Marioneta. Datum pristupa: 5.3.2024.
<https://www.marionettes-puppets.com/images/P/ballerina-ma164.jpg>
8. Fotografija broj 8. Lutke u razrednoj nastavi. Datum pristupa: 7.3.2024.
<https://images.app.goo.gl/tEbRQSt23L6pr7v28>
9. Fotografija broj 9. Igre uloga liječnika i pacijenta. Datum pristupa: 21.2.2024.
<https://vraptic-djecji-vrtic.hr/centar-lijecnika/>
10. Fotografija broj 10. Putovanje u prošlost. Datum pristupa: 16.3.2024.
maxresdefault.jpg (1280×720) (yting.com)
11. Fotografija broj 11. Jedan dan u životu. Datum pristupa: 16.3.2024.

<https://www.parents.com/news/should-students-be-allowed-to-sleep-in-class-experts-weigh-in/>

12. Fotografija broj 12. Lav i miš – maske. Datum pristupa: 16.3.2024.

<https://www.weareteachers.com/students-with-odd/>

13. Fotografija broj 13. Različite vrste hoda. Datum pristupa: 16.3.2024.

14. <https://stock.adobe.com/images/a-stylish-little-girl-whispers-in-the-surprised-boy-s-ear-a-couple-of-kids-whispering-a-secret-against-a-blue-background-friends/290881546>

15. Fotografija broj 14. Dobrobiti procesne drame. Datum pristupa: 7.4.2024.

<http://www.hcdo.hr/wp-content/uploads/2019/01/Dramski-odgoj-16.pdf>